

חברתיות של חברי קיבוץ ולוחמים הפלמ"ח בקרית-ענבים תש"ח-1947-1948^(*)

יעל וילר

חברתיות אינטלקטואלית ייחודית נוצרה בין חברי קיבוץ קריית-ענבים לבין חיל חטיבת 'הראל' של הפלמ"ח, בימי הקרבות של מלחמת העצמאות בתש"ח (1947-1948). מרכיביה היו קרבה רעיונית ותרבותית, דבקות ציונית ומשפחתית חלופית.

של חברי, ולאו דווקא מתקדים כפי שהוגדר או מדרוגם הרשמי. אף על פי כן מדובר, בפרשת חקר זו, ביחסים בין תושבי יישובי-הילאה מרובד גילים ומקצועות אזרחי במהותו, לבין אנשי נוח לוחם חמוש שתפקידו צבאיים. בין שתי הקהילות, חברי הקיבוץ ולוחמי הפלמ"ח, נוצרו יחסיה חברתיות הדוקה, אمنם ארעית וילדות שעה הרת עולם. מרכיביה היו:

1. קרבה רעיונית ותרבותית רבתה: קריית-ענבים היה, כאמור, יישוב חלוצי מוביל וערבי הציוויליזציה, השטפנות והעבודה היו נר להגיליהם של חברי, ורוב לוחמי הפלמ"ח הצעיריהם התחנכו לאור ערבי החולצות בית ההורים, בתנועת הנוער ובפלמ"ח.

2. דבקות ציונית: חתירה אל היידיט הלאומית, שגולת הכותרת בהם הייתה הקמת מדינה עברית בארץ-ישראל; והמידי שבhem בעבור הלוחמים שחנו בקרית-ענבים – פתיחה הדרך לירושלים הנצורה והגנה על היישובים בדרך אליה.

3. משפחתיות חילופית, או משפחתיות רחבה: חברי הפלמ"ח הלוחמים בקרית-ענבים הושפעו מסווג של משפחתיות חילופית או רחבה שהונחה ורוכזה בפלמ"ח, אשר ביטלה זרות והבדלי מוצא; "כאלו בני בית אחד אנו או בנימ המשפהacha אחת:

חברתיות בין אזרחים לחייבים, תש"ח

קורותיהם של חברי קיבוץ קריית-ענבים וחילו' המחנה הגדול והמפקדה של 'האגנה' והפלמ"ח, שחנו בשטחו בימים המכריעים של מלחמת העצמאות של מדינת ישראל, בשנת תש"ח (1947-1948), הם פרשת חקר מעניינית וייחודה של יהסי אזרחות-צבא בתקופת היישוב היהודי החדש בארץ ישראל. אמנם, חברי הקיבוץ, שנקרה אז קבוצה, לא היו 'זרים' במובן המקובל והמלא, מעצם הגדרתו ועקרונותיו של מושג זה, ומשמעותם הפעילה בהגנה. גם הפלמ"ח לא היה, כמובן, צבא סדיר תקני, וזרימת הסמכות הארגונית בו נבעה, במידה רבה, מכוחם הרעיון-הנפשי ומעמדם החברתי

ד"ר יעל וילר, חוקרת תולדות עם ישראל בעת החדשה.

(*) מחקר ראשוני על הלוי וווח ביישוב היהודי בארץ-ישראל בלב המאה ה-20. תודה רבה לאלו שעוזרו, עודדו, הדרכו ויעצו: אבי – מנחם וילר, שמחה אסף ורינה פורת, חברי הפלמ"ח; מירה שפיגל והנה קלין, מארכיוון קיבוץ קריית-ענבים; ד"ר אלדד חרובי, מארכיוון בית הפלמ"ח בתל-אביב.

במעלה-ההמίשה, שהפך לעמדת מגן קדמית ולמשכנה של מפקדת חטיבת 'הרآل'.⁽⁴⁾

קיבוץ קריית-ענבים שימש "התנה המרכזית" והאכסניה עברו כ-1,500 לוחמים, חברי 'ההגנה' והfilm'ח ועbor הנוסעים ומלווי השירות בכביש ירושלים-תל-אביב, שחנו בו באוטם ימים. הלוחמים הרבים שנפלו בקרבות באזורי, נקבעו בבית הקברות של הקיבוץ, שנעשה אז לבית עלמין צבאי. לוחמים ותשבשים פגועים אושפזו תחילה במרפאה ובבתיהם של חברי הקיבוץ, ולאחר הוקם בית חולים בבית הבריאות של הקיבוץ. הן הלוחמים והן התושבים סבלו מן המחוור במים ומזון, מעצבות, דיכאון, סערת גשות

קשה ועייפות רבה, שבטעיה חולקו להם כדורי מרץ (נוובודרין). חברי הקיבוץ כתבו: "ברענו תחת עומס העול. רבים התחלכו צללים מתוך עייפות של יום ארוך בכל השטחים. נשארנו בלבדנו בעול השמירה בעמדות, היציאה למשלטים, העבודה במשק ללא מנוחה ולא הפסקה".⁽⁵⁾ ואילו הלוחמים, גם אלה שלא נפצעו בגופם, היו תלמי קרב ורדופים מן המראות הקשים והARIOעים בקרבות, שקבעה ידם להושיע.

מרכז החיים של הלוחמים היה בחדר האוכל של קריית-ענבים, ב"בניין ארוך וצר. מאפייה, שאורובתה העלתה עשן, הייתה מצורפת לו משמאלו וחגורת חלונות ארכויים הקיפה אותו משלשת צדדיו... [בسمוך, מצד דרום על] חלקת החדש [...], שהיא קרויה במקומות רבים בגל מיעוט ההשראה, ישבו, שכבו והסתובבו קבוצות רבות של חיללים, שלא נבדלו בלבושים מהחברי הקבוצה, אולם כל היה להכירם, משום שהיו מተודדים חברות-חברות. רובם צעירים לימים היו. וربים מהם מגדלי שפם. הם דברו, שרדו, התווכחו והתלוצטו בחוכמתם לפתחת שעריהם חדר האוכל. חדר האוכל של הקבוצה לא יכול היה בכת אחט את כל מאות האוכלים [...] וסדרנים קעמדו בשעריו והוא מכניסים את החיללים קבוצות-קבוצות, לפי מספר המקומות הפנויים".⁽⁶⁾ בתקופת השיא, באביב תש"ח (1948), שירת חדר האוכל כ-1,000 סודדים, מהם כ-200 חברי הקיבוץ הקבועים וחברים 'זמניים', וכ-800 לוחמים, שאכלו במשמרות ועל פי כרטיסים שחולקו להם. בסמוך לו מדרום-מזרחה, היה 'מגש המסדרים', שמננו יצאו ואילו חזרו להחמי film'ח מן הפעולות והקרבות הקשים באזורי.

בימים הכרזת המדינה, ה' באيار תש"ח (14 במאי 1948), נצפה מראה היישובים העולים בהלהות גונש עציון בקריית-ענבים ובמעלה-ההמίשה, ואובדן של היישובים הרטוב, עטרות ונוה-יעקב היה עובדה מוגמרת. בי"ז באיר תש"ח (26 במאי 1948), לאחר מפלגה בתפיסת משלט הרדר ולבילמתו של כוח משוריין של הליגון הירדי ששהשתער על מעלה-ההמίשה

הגדור 'שלנו', הפלוגה 'שלנו', ואפילו הבסיס שלנו והמשלט שלנו – אלה מהווים את בитנו המשותף. וזהי הרגשות-ביתם גם בתוך שיצר לפי דעתו film'ח [אצל חברי]. הרגשות-ביתם של קרוב.⁽⁷⁾ על כך נספה המשפחתיות הרחבה שהעניקה לוחמי הקרב.⁽⁸⁾ על מאת חברי הקיבוץ: דור המייסדים ודור הבנים, אשר ניזונה במידה רבה מרווחנות ויישומים ניסיוניים של עקרונות 'משפחה גדולה' בחברות חילצים וחלוצות, כמו מייסדי קריית-ענבים, בתקופת העליות השנייה בעובדה, שבני קריית-ענבים של המשפחתיות הרחבה הייתה הייתה בראובדה, ובנויו בקרבות ברחבי הארץ.

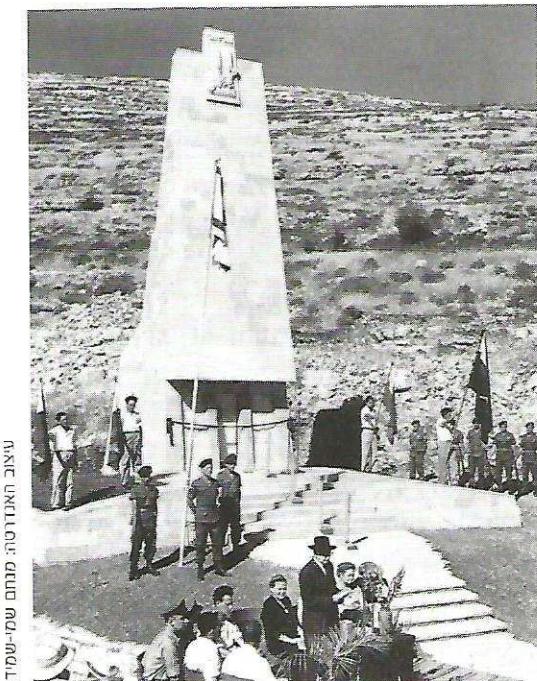
למשל, גدعון (ג'וני) פלאי, מפקד בגדוד השישי, שנפל בקרוב על הקסטל ביום ו' אדר ב' תש"ח (17 במרץ 1948), היה בום של חילצים מראשוני קריית-ענבים. ובמקביל, חיילים מן השורה עד מפקדים בכירים של הכוח הלחום, למשל: רפאל (רפאל) איתן, גילה בז'עקיבא, יצחק רבין וישראל (יוספה) טבנקין, היו בהם של מייסדים ומנהיגים אנשי העלייה השנייה והשלישית.

מרכז החיים של הלוחמים היה בחדר האוכל של קריית-ענבים, מאפייה, שאורובתה העלתה עשן, הייתה מצורפת לו משמאלו וחגורת חלונות ארכויים הקיפה אותו משלשת צדדי... ארכויים הקיפה אותו משלשת צדדי...

עובדות רקע
קיבוץ קריית-ענבים, הראשון חבריו עלו להתיישבות באביב תר"ף (1920), היה מיימיו הראשונים מנהיגותי ומוביל בתנועה הקיבוצית וביישוב היהודי בארץ-ישראל, וחבריו מיזמי 'חבר הקבוצות'⁽²⁾ לאחר מאורעות הדמים בקי"ט תרפ"ט (1929), הוקם בשטחו בסיס גדול של ארגון 'ההגנה', כולל מחות צדפים ואוהלים, בתי מלאכה, מחסנים (סליקים), מרכז אימונים, ומרכז לפעילותה של פלוגת 'הנזהרת', בפיקודו של יצחק שדה. מעתה תש"ד (1944), התגورو בשטח הקיבוץ חברי פלוגות film'ח, שהלכים התגבשו בשנים תש"ז-תש"ח (1947-1948) לגדודים: הרבעי – גודוד 'הפורצים', החמישי – גודוד 'שער הגיא', השישי – גודוד 'ירושלים', והגדוד העסקי. מן הגודדים הללו כוננה חטיבת 'הרآل', רשות ביום י' בניסן תש"ח (19 באפריל 1948).⁽³⁾

לאחר הכרזת ארגון האומות המאוחdot ב'כ"ט בנובמבר (ט'ז כסלו תש"ח, 29 בנובמבר 1947), שעלה פי תכניתו נכלל שטחן מעבר לגבולותיה של מדינת ישראל העתידית, נעשנו שלוש הקבוצות: קריית-ענבים, מעלה-ההמίשה ונוה-יאלון, מעוזי אזרחים-חילילם. שטחן נחלק בקביעות מכל' ירי קלים וכבדים, ועל כן הוקמו בהן ביצורים ושוחות, ומלאי הרcox והמזון הוכן וקוצב. במקביל תוגברה בהן מצבת הלוחמים, שהתאכנו בمبני אבן, צrifים ואוהלים, ובבנין בית הבריאות 'בית פְּרָמֵן'

בשמות, רֹאינוּם רק אַתְמָוֹל, שׁוֹחַנְנוּ אֵיתֶם – וְהִיּוּ מַוטְלִים
הַמְלָא רוח חַיִם עַל הַרְצָפָה הַקְרָה.
למחרת [ראשון, א' דחול המועד, ט"ז ניסן תש"ח, 25 באפריל
1948] התקיימה הלויה. עוטפים בסדינים לבנים על גבי
אלוקות הובאו הקרבנות על גבי מכונית משא, שנשען
הלוֹק וּשׂוֹב פָעָמִים מסְפַר לְבֵית הָעָלָמִין. אחריו סתיימת הגולל
התאספו כל החברים לנשך לבית הקברות, הקיפו את קבר
האחים ובודומה עשה לו כל אחד את השבעון הנפש והתייחד
[ך] עם זכר הנופלים. במילים נרגשות ציון קצין התרבות

תצלום: יגאל אלון - מילון

מנחת אנדרסת חטיבת הראל בקרות-ענבים.
וגם: הנשיא יצחק כריצבי. שני לימי: יגאל אלון

[בני מרשק] את המקהלה הטרגי וקרא לאזרור כוח ולהמשיך עד
הניצחון. חברי הקבוצה [קרית-ענבים ומעל-ההמחישה] עמדו

עוד שעה ארוכה על יד הקבר נדהמים מעוצמת המכה...⁽⁸⁾

צביקה בהר מקרית-ענבים סייר, לאחר שנים, על החלותם
הנוחה של חברי הקיבוץ לקיים אתليل הסדר, ובכזותא עם
הلوויים, למרות ההלם האבולות הקשה. מירה שפיגל מקרית-
ענבים הרחיבה: "היתה התלבוטות קשה בمشק ואצל אנשי
הפלמ"ח, האם לחוג אתليل הסדר לאחר מפלחה כה
ואבדן כה כואב. על אף הכל מחליטים בחווב. בעירן כדי לרים
את מצב רוחם של הלוחמים. עורכיםليل סדר מוקצה, בתפריט
צנוע."⁽⁹⁾ليل הסדר הנחוש והמשותף של חברי הקיבוץ
הנסארים וחילק מחברי הפלמ"ח הנותרים, נקרא מעט מן הנוסח
המסורתית של הגדה, "כמה משיריו של[נתן] אלתרמן", ונשאו
דברים נרגשים יצחק בן-אברהם, רכז הביטחון של הקיבוץ, ובני
מרשק, ה'פוליטרוק' – קצין החינוך של חטיבת הראל.⁽¹⁰⁾

וקרית-ענבים, החל פינוי הילדים, הורי החברים וחלק מן הנשים
ליישלים ואחר לתל-אביב. חברי קרית-ענבים ומעלה-המחישה
שנשארו בבתים, ניסו כל העת להמשיך במלחמות היום-יום
של אחיזת המשק החקלאי, שענפיו קוצצו ונגדעו מים ליום,
ותפקדו כאנשי 'הגנה' ולחמים בכו החזית שעבר, למשה,
בסמור לבנייני הקיבוץ; ובנוספ', ואולי היה זה תפקידם העיקרי,
פעלו ככוח עזר סועד ותומך בלוחמי הפלמ"ח.

מביעים של חברויות

1. בעניין חברי קריית-ענבים

ריבוי מספר החללים משבט תש"ח (פברואר 1948), שהובאו
או נאספו לאחר התעללות והשחתה קשים שבוצעו בהן,
חייב התערבות וחיצזה של כוח עזר מיומן. הטיפול בחיללים
וקבורתם ברוח מסורת ישראל, נעשה בדרך כלל ברובו בידי
חברי הקיבוץ, לפי הצעתם. לחמי הפלמ"ח הצעירים לא הוכשרו
להכנין לקבורה את גופות חברי שנפלו בקרב, הגם שכמה
חברות מהפלמ"ח הופקו או גויסו לכך; חברי הקיבוץ מילאו
בנפש חפץ חלל זה, בכוחותיהם המוגבלים. יהונתן זרין, מפקד
בגדוד הרביעי, תיאר במילים שהעובדות והרוגשות דוחקים
בזהן, את "אנשי המשק" [קריית-ענבים, מעלה-המחישה]
ליוונו בכל מעשינו: לפני היציאה לקרב, עם שובנו מהמערכה.
[...] היינו צעירים. המוות שהילך בתוכנו הם רבים מatanנו.
לא ידענו איך לנוהג זה עם זה בשעה המرة, לא ידענו איך
להביע יחסנו להופעה זו של מוות וקבורה. והנה, באו החברים
הוותיקים, אנשי המשק, והיו לנו לסعد ולמשענת".⁽⁷⁾ דומה
כי הסعد והמשענת נבעו מעצם נוכחותם של מבוגרים מנוסים
ואוחדים בזירה אכזרית ומפתיעה, וכן העובה שהחברי הקיבוץ
טיפול בגופות ובהבאתן לקבורה במסירות, צער عمוק, אבלות
וזהותות עם הלחמים.

כך, לדוגמה, על הקרב שלא צלח על נגי-סמואל בשלב מאמצע
'יבוסי', בليل י"ד ניסן תש"ח (22-23 באפריל 1948), שבו
נהרגו ונפצעו לוחמים רבים, סיפר שמואל נרדן מקרית-ענבים,
לאחר שנה, בסגנון מאופק ומकוצר אופייני: "טובי הבחוורים
מצאו את מותם על מורדות ההר התלול, אליו העפילה.
מחירידה התמונה כשנזקרים את השורה הארוכה של החללים
[שהבאו לקרית-ענבים] שסודרו שם ויהיו [בעלית בניין
הרפת]. ערבית פסח זה – נחפץ ליום אבל כבד בקבוצה. מוכי
תודהמה הסתובבו החברים – ולא יכולו להרים ראש. בחג הפסח
[שבת והחג הראשון, ט"ז ניסן תש"ח, 24 באפריל 1948] יצאו
החברים לכבוד את קבר האחים הגדל. כל מכח בסלע, כל
דרדר של אבן שהוציאנו מהקבר החפור הרעד את נימי נפשנו.
נסכנו בשינויים את שפטנו מהכאב החורב. בשיחה חרישית בין
החברים מונים מיומי מהם הנופלים, הרי כמעט את כולם הכרנו

ולפעמים היה חזר פתאום מישחו מלאה שנחשבו לנعدרים. הקירות שמחו למראה הבוחר שבא חבושת. "חזר מבית החולים", לחש קיר אחד לשננו. [...] כך היו עדים גם לרוגאי שמחה בהתקבל פתאום מכתב מאחד הבנים שהוא חי, [...] ולרגע צער ויגון בבואו ידיעה מרעה שהנה נפל בן בקרבות. [...] ולילה-לילה, כמעט, היו יוצאים מהדר אוכל זה חברים מן המשק לחפור קברים בשביל אלה שלא חזרו אליו מן הקרב, והנדקשות המעדרים באדמה הסלעית הגעה בדמת הלילה גם לכאנ. ובשעות שחדר האוכל היה ריק ודומם, אז פתחו הקירות בשיחה ביניהם. הם שוחחו על טיפוסי האדם השונים שנזדמננו שם בו בערב ויצאו לקרב, על המפקדים הוותיקים, אנשי משק ותנוועה, בוטחים זקופה קומה, ועל הצעירים שוחחו, מהם שrank עכשו באו ארץ [מאירופה] ועל אלה שהיו רזים, חלשים בגוף ובכל זאת יצאו עם היוצאים.

ובבוקר, בשוב האנשים, פקדו את כולם, אחד-אחד: האין מי מהם חסר? [...] הנה שמו את לבם בזוג חברים שתמיד היו מהלכים יחד, אחד לא זו מחברו. והנה בסופו של לילה אחד אמר קיר לחברו: *"הראיתי? ה א ח ד ל א ש ב [ההדגשה, במקורה] והשני מהלך עצוב, בודד, איןנו מוצא לו מקום.* לאחר יום שאל הנשادر בתמייה ובמבהכה: הנה הוטל עליו להודיע את הדבר להורי הנעדר. איך יעשה זאת ומה יאמר להם? והנה בא يوم גם הוא, המבשר, איןנו בין החוזרים... [הנקודות במקור] הרבה דאו ושמוו אוטם הקירות".⁽¹¹⁾

magim shel chavotiyot: chaveri kibutz vchaveri haflamah

1. הריקוד

הגען האחד של החברויות, התחולל בתנועת הגוף המשותפת והמושגת. ריקוד התלהבותי (אקסטטי), שמכוון להתעלות הנפש ולעליכת Shinonim מחזקים בה, היה רוח מאד בשנות העליות השניות והשלישית, בימי געווריהם של מיסידי הקיבוץ, ודור ההורים המושג של רוב לוחמי הפלמה". הריקוד המשותף, ביטא מאਮץ של התגברות, התמודדות והמשכיות, וכונראה ניסיון של שכחה מכונת, מהיקה חלקי, של הרגשות המדכאים על ידי חווית יחיד ובת עצמה גופנית ורגשית. הריקוד הלילי המשותף של הלוחמים עם חברי הקיבוץ התחולל לאחר המפללה בקרב על משלטי הרדאר. המפללה, ההרוגים והפצעעים הרבים, והסתערותו באותו יום של כוח משורינים של הלגיון הירדני על שני היישובים בכונה להכחידם, שנענזרה, הביאו לפניו של הילדים ועם נשים וקשישים. בקרית-ענבים ומעלה-המחמישה הנצורות והמאומות, נשארו רוב החברים הגברים ומיעוט נשים. זו הייתה האוכלוסייה ה"ازורתית", שהצטרפה לריקוד ה"מטורף" של החיילים המודכנים והנסערם.

האמן מנחם שמידט-שמי, אביו של אהרון (ג'ימי) שמי, מפקד

2. בענייני חבריו הפלמה

verb פירוקה של חטיבת 'הרآل', באיר תש"ט, כאשר נמצא פנאי נפשי ראשוני להעיר אתימי תש"ח התקנסו כ-200 חברי פלמ"ח בקרית-ענבים. בדבריו בכנס המשיל בני מרשק את חברי הקיבוץ המאוחר ל"קירות חדר האוכל". דימוי זה תיאר את איכויותיהם הנפשיות של חברי הקיבוץ עבור הלחמים. בענייני חברי הפלמ"ח, או לכל הפחות בענייני מפקדיהם, פעליהם של חברי קריית-ענבים וnochotם המכילה, המזינה והעוטפת, שמרת על הלחמים מפרק נפשי וגופני בידי המלחמה ולאחריהם. מרשק, שהיה חבר קיבוץ גבעת-השלולה, היטיב להבין את חברי קריית-ענבים, שבסביבות בהם מלחמת קיום ושרידה אוצרית וגורלית, כמו שהיא של הכלל היישובי בארץ. הלוחמים באו להציג את ירושלים היהודית והדרך אליה ובה בועת להגן על הבית הקיבוצי. בהתמסרות רבה הפכו חברי הקיבוץ למשרתים יומיים וליל, כביכולطفالים בבתיהם שלהם, של ייחידות הלוחמים, שייצאו מטבחו של הבית – חדר האוכל – וחזרו לרוב חסروת ופגעות.

דבריו של מרשק, כפי שהובאו בדף בספר הפלמ"ח, שיצא לאור במחצית שנות החמשים, מאופקים וקמוסים בכל הנוגע לעובדות ולארודוים. יתר על כן, מקובל באופןם ימים, המילים כבשות ומהודקות-כוואצוט כל הניתן, בכל האמור הן בתיאור רגשות הנוראות והאימה לאחר ובעתין של זירות הקרב מחד. והן של רגשות הקربה והתוודה כלפי חברי הקיבוץ מצדך. המשלחת של חברי הקיבוץ ל"קירות חדר האוכל", שמננה היה כאמור מרכז החיים והפעולה של הלוחמים, אפשרה כנראה למושך חירות הבעה, יחסית, מול קהל שומיעו חברי הפלמ"ח הצעירים, הכוונים וההלוומים.

ומכל מקום, על אף חסריהן המוגנים, ניתן למצוא במילוטינו של מושך איכות שירתיית (מלשון שירה): "אותם הקירות היו עדים לכך שערב-ערוב מתאספים המפקדים ומתקוננים לצאת לקרב,omid אחריהם ונכנסים חיללים לבושים מדים וחוגר, גומעים ספל תה, מקשיים לפרטי הפעולה ויוצאים. ושוב, מיד ערָב, חמץ דקות לפני היציאה, היה נהוג י-ה [יוספה טבנקין?] להיכנס ואומר ליווצאים משפט אחד בלבד, מעין זה: 'חברים, הצלחו ושובו בשלום'. ... אחר כך היה מתפקידן חדר האוכל, והאורות היו כבims, וחשיכה עוטפת הכלל כל שעת הלילה, והקירות אוחזים ציפיה שכבר יair השחר, שכבר יחרזו חברי שיצאו. בכל אותן השעות יש והקירות הקשיבו לקולות היריה של רובים, מקלעים, פגיזים וקולות התפוצצות שהדהדו מרוחק, והם חזרו גורל החברים [לוחמי הפלמ"ח], שמא לא יחרזו מיהם. ובבוקר חזרו. חזרו עייפות, בלויים, פצועים מבוגרים יותר. לא תמיד חזרו כולם. וכך לילה אחר לילה. כל פעם חסר מישחו, ולפעמים חסרו שנים, שלושה ולפעמים גם יותר מזה. היו בינםם בחורים עלייזים שלפני כל יציאה היו צוחקים וمتבדרים והנה גם מהם לא חזרו.

החולמים. 'הاما של החילים' – כך קראו לה. הייתה מובילה את הפצועים לטייל. [...] אחר כך פגשתיה עצמוני. נשלחתי עם אמבולנס להעיבר פצועים לירושלים. על יד הדلت האחורי של האמבולנס עמדה אשה לא צעירה ועוזרת לפצועים להיכנס, ולפניהם נסכו חיבקה כל אחד מהם בתרגשות גדולה. כשהאווטו התחליל לזו נזכר פצוע אחד וצעק: 'חכו, עוד לא אמרתי שלם לאטיה.' חזר צולע מזכה האמבולנס אל הפתח והתחבק עמה. אחר כך השמיעה באזני הפצועים את הוראותיה האחידנות: 'יוס'קה', שלא תשקר שם לאחות ושלא תגיד שכבר לקחת את הכנים, גמורה עוד ימים אחדים, שלא תתרוץ כמו פרא אדם.' אחר כך ניגשה אליו ואמרה: 'אתה, אורי, עלייך לשכב במנוחה שלי.' ניגשה אל חימק'ה ונשכה לו. חימק'ה היה פצוע קשה בכתף ומראהו של ילד. איני יודעת איך הגיעו אלינו.⁽¹⁴⁾

כזו הייתה החברות הייחודית שנוצרה בין הלוחמים של הראל וחברי קריית-ענבים. ■

הערות:

1. אלמוני, בטור: מנחם ו נעמי שם (שמידט) (עורכים), *חברים מספרים על ימי, תל אביב תש"ג*, [להלן: שם], עמ' 139.
2. אביבה אופז, ספר החיים יומנה של קבוצת קריית-ענבים תש"ף-תרכ"ט, ירושלים תש"ב; יעל ווילר, ספר החיים של קריית-ענבים, קתדרה, 114, טבת תש"ה, עמ' 149–159.
3. אורי בן אריה, הראל תש"ח, ירושלים תש"ח, עמ' 2–7.
4. צביקה דרו, הראל הקורב על ירושלים, תל אביב תש"ה, עמ' 59–62, 62–66.
5. ב. א. (בן-אברהם), בתוך: על אם הדוד, קריית-ענבים במערכה, קריית-ענבים תש"ט [להלן: על אם], עמ' 9.
6. יהודה סלא (סלוצקי), אש בהרים, תל אביב תשכ"ה, עמ' 65–66; בדורות: מנחם (סרובניק) כספי, הגה'ל (ג'ויס חוץ לארץ), קריית-אונו 1998, עמ' 25–27.
7. יוחנן זרוי, גדור "הפורצים", בתוך: זרבבל גלעד (עורך), *ספר הפלמ"ח*, ב', תל אביב תשט"ז [להלן: גלעד], עמ' 812; בדומה: הנ"ל, בתוך: שאל דן ואליהו יקר (עורכים), *פלמ"ח–הראל* ספר לוחמי "הפורצים" – הגדור תובייע, ירושלים 2004, [להלן: פלמ"ח-הראל], עמ' 28–29.
8. שמואל נרד, שומר הגבולות, בתוך: על אם, עמ' 56.
9. מירה שפיגל, בתוך: "זהת לבך", חמישים שנה למלחמה השחורה, קריית-ענבים תש"ח, עמ' 25.
10. אביהור נחסון, ריבת רונן, זיהו גולן, בתוך: *פלמ"ח-הראל*, עמ' 90, 152–153, 232.
11. דגנית | רשם: מנחם שם (שמידט)], עם פרידה, בתוך: גלעד, עמ' 949–950.
12. אלמוניים, בתוך: שם, עמ' 116, 171.
13. חייתה אורן (עורכת), אתיה בן-אברהם, קורות חיים, אפעל תש"ו, עמ' 10–27.
14. אלמוני, בתוך: שם, עמ' 171–172.

בגדי השישי, שנרג בקרוב על הקסטל בט"ו תשרי תש"ט (18 באוקטובר 1948), כתב לאחר שנה מפי לוחמי פלמ"ח אלמוניים, חברי קיבוץ חוקוק: "ברקירת ענבים, בתקופת הרדאר – אחת השעות השחורות ביותר שבמלחמה – יצאנו לילה אחד בריקוד כזה מטורף. ... גם ג'ימי ואני פלוגתו שבחו לעוזרת [גדוד] 'הפורצים' בקרית-ענבים נסחפו במעהל ריקוד זה"; "תקף את כולנו בולמוס אחד: לשכוח את ה כל החdagsha במקור". – את עצמנו, את נפשנו ואת זו המלחמה שמאחוריינו ומפניינו, ואת אלה שנח'ר לא הרחק מאיתנו. יצאנו בריקוד מטורף שנמשך כל הלילה. זה היהليل רגיל, לא שבת ולא חג.ليل מוחר. משום מה לא יצאנו לשום פעולה. עד אור הבוקר נמשכה החינגה [ארמית: החגיגת] של מעגלי ההורה. זה היה הריקוד היחיד והאחרון. רבים מחברי המשק הצטרפו אלינו בריקוד זה. אתיה [חברת הקיבוץ] עמדה מן הצד. 'הנה אתיה, האמא של החבר'ה', צעקו אחדים, 'אתיה, בואי אתנו!' וגם היא הוכנסה לתוך המערבות.⁽¹²⁾

2. הסיעוד

החוויות בין הלוחמים לבין חברי הקיבוץ כאילו הtmpata ביחסיהם עם חברי הקיבוץ אתיה בן-אברהם, שנילה את המרפא ובית החולים בקרית-ענבים. בן-אברהם ביטאה את מגע החברויות השני, המגע הרפואי שנמצא בו הממד ההורי. בן-אברהם נולדה בתרכ"ט (1899), בעיר קמינינץ-פודולסק שבאוקראינה הרוסית. היא ואשה, יוסף בן-אברהם, היו בגערין המייסדים של קריית-ענבים. מימוןוותיה הרבות נלמדו מהורה: בילדותה, הייתה בתו של מנהל בית חולים בעיר הולדטה; בשנות העשרים שלה ושל המאה ה-20, נילהה אמה אכסניה וمساعدة שכונת מחנה יהודיה בירושלים; בשנים תרכ"ג–תרכ"ד (1934–1933), למדה בן-אברהם סייעוד בבית החולים 'הדסה' בירושלים, ולאחר שירותה במקצועה ב"מרפאה" בקרית-ענבים.⁽¹³⁾ משנת ת"ש (1940), נילהה את בית ההבראה שהוקם בקרית-ענבים, שהוסב בתש"ח לבית חולים. בן-אברהם זכתה מן החילים לכינויים של הורות: 'אמא', 'אמא' אברהם' ו'אמא של הפלמ"ח', וסמל גדור 'הפורצים' של חטיבת הראל העונק לה כאחד הלוחמים, בשוק הקברות וערב פירוק הפלמ"ח, באביב תש"ט (1949).

"על אתיה יכולה אני לספר משהו. היא חברה ותיקה של קבוצת קריית-ענבים. שמה הלך לפניה. החולים והפצועים שנשלחו מקרית-ענבים לבתי החולים בירושלים היו מספרים: 'חברה', ישנה שם בקרית-ענבים חובשת אותה. חובשת שצוו, חובשת שצוו...' אתיה קבלה את הפצועים – רבים מהם במצב קשה – ישר מתחת לאיזמלו של ד"ר מירון יששכרי [רופא החטיבה לשירות בית החולים בקרית-ענבים], ורצחה לראות את תוכאות טיפולה בהם עד הסוף. לسانנותה אליהם לא היה גבול. הייתה אחوت, חובשת, מטפלת מאורגנת ומנהלת את בית